

811.163.41'367
811.163.41'367.635
<https://doi.org/10.18485/sj.2017.22.1.11>

АНА М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ*

Универзитет у Приштини с привременим седиштем
у Косовској Митровици
Филозофски факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 11. 11. 2016

Прихваћен: 15. 12. 2016.

ПЕРИФРАСТИЧКИ ИНТЕНЗИФИКАТОРИ У САВРЕМЕНОМ СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

У овом раду испитујемо перифрастичке, тј. вишеконтентне партикуле са интензификаторском вриједношћу. Циљ нам је да прикажемо како ове јединице прагматичког нивоа могу остварити различите типове интензификације, који су у највећем броју случајева условљени самом лексичком структуром сложеног интензификатора.

Кључне ријечи: перифрастичка партикула, асеверативна партикула, фактивни интензификатор, рестриктивни интензификатор, градуативна интензификација.

1. Под перифрастичким интензификаторима подразумевамо вишеконтентне интензификаторе који имају јединствену прагматичку вриједност. У науци о језику већ су обрађени поједини перифрастички изрази (или 'перифрастичке партикуле') који служе за то „да би се помоћу њих посебно истакла, нагласила важност једне ријечи у односу на све остале ријечи у реченици” (Ковачевић 1996: 71). Тако је у раду „О једном типу перифрастичке интензификаторске партикуле” М. Ковачевић подробно испитао лексичку структуру и значење перифрастичких интензификаторских партикула састављених од упитно-односне замјенице или замјеничког прилога (или, уколико су у одрич-

* anna.janjusevic@gmail.com

ној форми – од одричне замјенице/замјеничког прилога), лексеме *други/друго* и поредбене или ексцептивне лексеме *него, но, већ, до, осим* или *сем – (ни)ко други до/осим/сем/него, (ни)шта друго до/осим/сем/него, (ни)чији друго до/осим/сем/него, (ни)гдје друго до/осим/сем/него, (ни) чега другога до/осим/сем* и сл. (Ковачевић 1996: 70–85).

Списак перифрастичких интензификатора, као и интензификаторских партикула уопште у српском језику је отворен, те циљ овога рада није навођење свих јединица ове врсте, већ утврђивање начина на који оне појачавају одређени садржај. Другим ријечима, наведене интензификаторе и друге перифрастичке изразе са интензификаторским значењем у овом раду анализирамо са становишта типа интензификације¹ који остварују.

2.1. Вишекомпонентне партикуле чија је основна функција комуникативно истицање одређене јединице која у датој говорној ситуацији носи највећу количину информације називамо асеверативним перифрастичким партикулама².

2.1. Асеверативне перифрастичке партикуле састављене су обично од упитне замјеничке компоненте, лексеме *други* (за упућивање на лице), односно *друго* (за упућивање на ствари) и ексцептивне ријечи (*до, него* или *већ*). Неријетко у састав таквог интензификатора улази и помоћни глагол *бити* или *хтјети*.

(1) Из ње смо одмах посигурно закључили да се читава та гужва одиграла на сектору Прве крајишке, а да је бомбаше водио – *ко ће други, већ онај заврзан с Козаре*³ – Микан (Ћопић: 173); – Ево главе ако ту нијесу умијешали своје прсте они наши бурзери из Прве крајишке. – *Они, а ко ће други* – потврди Лијан (Ћопић: 172); Кадли тамо, поново отворене радионице за поправку оружја, уведена струја, а за главном машином – *ко је! – главом наш Ђурајица* (Ћопић: 226);

(2а) Јер *шта су друго* данашње побједи *него сјутрашњи порази*? (Андрић: 103);

(2б) – Ехе-хе, а чији ли су топови да ми је само знати? – *Па чији ће бити него наши*, пролетерски, сврачија ного! – бечи се Гаврило. (Ћопић: 11);

(2в) Василије: Питам у принципу... Где мислите да треба да буде пекар? Симка: *Где ће бити него у пекарници*? (Симовић: 37).

У одричној форми овај тип перифрастичке партикуле на првом мјесту има одричну замјеницу *нико*:

(3) И збиља, на први миг, кад се оно диже кука и мотика, *нико други до тај*, у име брата господара, поведе одовуд народ у буну (Настасијевић: 177); Пред зору, *нико други до он*, упали на сат хода унаоколо сва сена, па је светлело као да никад не мисли свањивати (Настасијевић: 219); Уибеник је рецензирао и позитивно оцијенио *нико други до Сенал Халиловић* (...) (Ковачевић: 37).

¹ О интензификаторским типовима в. Јањушевић Оливери 2013.

² Број једночланих асеверативних партикула у српском језику је релативно мали – у њих спадају рјечце *баш, управо, таман, лично* и *главом* (Јањушевић Оливери 2014: 316).

³ Курзивом истичемо перифрастички интензификатор, а подвлачењем јединицу коју он појачава.

У примјерима (1) и (3) перифрастички интензификатор са замјеничком компонентом која упућује на лице интензификује субјекат, док у осталим случајевима сложени интензификатор, у чијој су основи замјенице *шта* (2а), *чији* (2б) и замјенички прилог *где* (2в), појачава предикатив. Сви наведени перифрастички интензификатори супституентни су асеверативном партикулом *управо*⁴.

У највећем броју примјера у структуру перифрастичког интензификатора интерполиран је и помоћни глагол. Његово присуство је скоро обавезно у структури интензификатора са елидираним једним чланом. А како показују наведени примјери, елизија може захватити било коју компоненту осим прве. Редукцији је најподложнија лексема *друго/други – Где ће* [друго] *бити него у пекарници*. Рјеђе се испушта екцептивна компонента – *Они, а ко ће други* – потврди Лијан [← Ко ће други него они]⁵. У посљедњем примјеру наведеном под (1) перифрастички интензификатор сведен је само на упитну замјеницу *ко* коју прати помоћни глагол, наравно уз адекватно интерпункцијско рјешење, које антиципира особену интонацију: *Кадли тамо, поново отворене радионице за поправку оружја, уведена струја, а за главном машином – ко је! – главом наш Ђурајица*. Осим нарочитим интонативним истицањем, елидирани елеменат може бити надомјештен и употребом неке друге ријечи, нпр. конектора *а* као у већ навођеном примјеру *Они, а ко ће други* – потврди Лијан. Компоненте које формирају перифрастички интензификатор, како показује примјер (2а), могу бити и у дистантном положају.

2.2. Перифрастичком асеверативном партикулом може се сматрати и структура састављена од партикуле *ни* редуциране испред прилошких антонимичних компаратива *мање* и *више* и екцептивне ријечи *до*, односно *но/него* (4). Исту вриједност има и интензификаторска конструкција коју чини одрична замјеница *ништа*, компаратив *мање* и екцептивни елеменат *него* (5).

(4) И то ће тако трајати *ни мање ни више* но хиљаду година (Булатовић: 124); Предсједник ЦП Ненад Стевовић сматра да се „из неке београдске кухиње” црногорском народу у Србији, али и у Црној Гори, још једном подмеће „*ни мање ни више него Павле Лалаговић*, освједочени српски националиста” (Побједа: 4); Свемоћни и свезнајући таблоид „Билд” тврди да је у овом „политичком случају” у питању *ни мање ни више, до љубав* – и то велика (Побједа: 11);

(5) Учитељ гимнастике у реалци био је *ништа мање него* педесетогодишњак (...) (Ћопић: 159); (...) омогућава чак да неко ко нема ниједног рада из лингвистике, као нпр. В. Никчевић, напише *ништа мање него* универзитетску граматику „тзв. црногорског језика” (...) (Ковачевић: 37).

Интензификатори *ни мање ни више до/но/него* и *ништа мање него* еквивалентни су такође партикули *управо*, с том разликом што ове више-

⁴ О значењима партикуле *управо* в. Јањушевић Оливери 2014: 322–325.

⁵ Испуштање екцептивне компоненте у овом примјеру омогућава поступак инверзије.

компонентне партикуле носе и експресивно-емотивну компоненту чуђења или изненађености. И претходно наведени интензификатори, посебно они са одричном замјеничком компонентом, уз појачавање реченичног елемента уз који стоје, откривају и комуникаторов став који се може интерпретирати као зачуђеност, неочекиваност, односно изненађеност⁶.

3. Перифрастички интензификатор *нема шта*, састављен од одричног презента глагола *имати* и упитне замјенице *шта*, употребљава се као израз којим се наглашава истинитост тврдње изнијете реченицом⁷, те он има врједност **ф а к т и в н о г и н т е н з и ф и к а т о р а**⁸:

(ба) Добро туку ови њемачки „шарци“, *нема шта* (Ђопић: 14); Е, јеси шаљив, *нема шта!* (Ђопић: 12/13); Па јесам ли ти ја казао, глуваћу један. – Јеси, *нема шта* (Ђопић: 123); Скресао им је, *нема шта* (Јовановић: 33);

(бб) Е, *баш се досјетио, нема шта* – он и његове цигарете (Ђопић: 171); Оригинално и научно нема шта (...) (Ковачевић: 169).

Како показују наведени примјери, перифрастички интензификатор *нема шта* налази се у постпозицији исказа који појачава и о чијој истинитости реферише. У примјерима (7а) интензификатор *нема шта* супституентан је партикулом *заиста*, док у примјерима (7б) исти интензификатор носи и нијансу ироничног значења и сроднија му је партикула *баш*, која у потврдну реченицу уноси нијансу ироније и даје јој заправо супротан смисао.

4. Облички су и семантички слични асеверативним перифрастичким интензификаторима вишекомпонентне партикуле *и ништа више, и нигдје друго, ништа друго него* и *ништа до*, у чијој је основи одрична замјеница *ништа*, односно одрични замјенички прилог *нигдје*. С обзиром на то да наглашавају одређени појам као контекстуално најважнији, али истовремено упућују и на то да диференцијална карактеристика важи само за истакнути елемент, док су остали у датим околностима искључени, наведене перифрастичке партикуле припадају групи **р е с т р и к т и в н и х и н т е н з и ф и к а т о р а**⁹.

(7а) Поспешујући домишљатост овдашњег живља, један произвођач намештаја из ех-Југославије лансирао је рекламу која је, тобоже, била просто једна духовитост и ништа више (...) (Јовановић: 127);

⁶ Исп. Ковачевић 1996: 83.

⁷ Израз *нема шта* у рјечнику се семантизује помоћу реченице 'нема шта да се каже', 'нема шта да се примети' (РМС 3: 708).

⁸ Асеверативне партикуле које, уз функцију комуникативног наглашавања реченичног елемента или исказа у цјелини, указују и на његову истинитост припадају класи фактивних интензификатора. У једночлане фактивне партикуле спадају лексеме прилошког поријекла *заиста, стварно* и *просто* (Јањушевић Оливери 2013: 544).

⁹ Типични представник овог типа интензификације јесте партикула *само*, а дјелимично су јој синонимични и интензификатори *једино, свега, једва* и *искључиво* (Јањушевић Оливери 2013: 546).

(7б) Гдје то пише, по коме параграфу и пропису, молим ја вас, морају баш сви комунисти да се поубијају у Колашину и нигдје друго? (Јалић: 13).

(8а) Ниси ти ништа друго, до једна обична крпа, жедна ракије! (Симовић: 58); Сам живот није ништа друго него нека врста рака (Бећковић: 92); (...) у којима се са истим значењем употребљавају везнички прилог „чим”, који није ништа друго већ инструментал заменице „што” (...) (Стевановић: 73); Стога Слово о српском језику, које и није ништа друго до шире образложење наведених принципа, и мора имати статус Језичког законоправила српскога народа (Ковачевић: 20); А да је језик који је у 20. вијеку зван српскохрватским, и језици које данас Хрвати, односно муслимани зову хрватским, односно босанским – нису ништа друго него преименовани Вуков(ски) српски књижевни језик (...) (Ковачевић: 44); (...) тј. на основу преименовања сербокроатистике која није ни била ништа друго него преименована Вукова србистика (...) (Ковачевић: 82);

(8б) По правилу их (уметничких способности) и има: у опхођењу свечеву с околином; у малим чудима његовим, која су могућна чак и са допуштењем Хегеловим, јер нису друго до „тренутно нарушење природних односа ствари” (Секулић: 81); Сви болни напори да се уздигне изнад себе и изван себе нису него једна мука (Андрић: 46);

(8в) Кад добро ослухнем, ја не чујем ништа до киша и вјетрова у којима је моја душа као њива, тамна и без гласа (Андрић: 135); Пламсала је дрхтава свјетиљка и у њеном зеленкастом сјају ја видјех, на стаклу у којем је лежала ноћ, своје лице – и ништа до своје рођено лице! – како се љуља и подрхтава као лице утопљеника у вечерњој ријечи (Андрић: 102).

Перифрастички рестриктивни интензификатори *и ништа више/и нигдје друго* налазе се у постпозицији јединице коју издвајају, а у њихов састав, осим замјеничке компоненте улазе партикула *и*, на првом мјесту, док се на посљедем налазе партикула *више*, односно лексема *друго*, које у саодносу са замјеничком компонентом овом интензификатору дају рестриктивну вриједност. Међу једночланим интензификаторима конкурентне су им партикуле *само* и *искључиво*, које увијек заузимају позицију испред наглашене јединице: (...) морају баш сви комунисти да се поубијају *искључиво* у Колашину. У примјеру (7а) позицију која би припала рестриктору *само* заузима фактивни интензификатор *просто*, који упућује на истинитост садржаја неглаголског предиката, тако да је за интензификацију рестриктивног типа остала само постпозиција¹⁰, а она може бити попуњена само перифрастичким рестриктором *и ништа више*.

Исту вриједност има и перифрастичка партикула *ништа друго до/већ* (8а) у конструкцијама са двоструком негацијом које у ствари имају потврдну вриједност, што показује и тест трансформације: Ниси ти ништа друго, до једна обична крпа, жедна ракије → Ти си *само* једна обична крпа, жедна ракије. Примјери (8б) и (8в) показују да може доћи до редукције компоненти овог сложеног интензификатора, с тим што као облигаторни елеменат остаје

¹⁰ Контактном позицијом интензификатора *просто* и *само* добио би се интензификаторски спој који би, према нашем мишљењу, представљао плеоназам, пошто обје партикуле имају заједничку основну вриједност – истицање комуникативно најважнијег елемента, с тим што партикула *просто* реферише уз то и о његовој истинитости, а партикула *само* – о томе да су у датој ситуацији сви остали садржаји искључени.

ексцептивна лексема. Уколико изостане замјеничка компонента (примјери 8б), саставним дијелом интензификатора постаје и одрични копулативни глагол.

Интензификатор *ништа до* (8в) може појачавати један од елемената конструкције са одричним, али и са потврдним предикатом, као у другом примјеру, који је интересантан и по томе што је иста јединица интензификована на више начина – интонацијски, редупликацијом, интензификаторским придјевом *рођено* и рестриктивним интензификатором *ништа до*.

5. Рестриктивну вриједност има и перифрастички интензификатор састављен од 1) кондиционалног везника *ако*, 2) одричне замјенице за ствари или само негације *не*, 3) лексеме *друго*, 4) адверзативног везника *а* и 5) показне замјенице *оно*, односно замјеничког прилога *свакако*. С обзиром на то да садржи условни везник, а цјелокупна структура указује на то да издвојени садржај представља задовољавајући минимум, перифрастички интензификатор *ако не друго што/ништа/ни због чега другог а оно/свакако* има к о н д и ц и о н а л н о - р е с т р и к т и в н у в р и ј е д н о с т.

(9а) (...) постало је, дакле, *ако не друго што, а свакако везник друкчије врсте* (...) (Стевановић: 69);

(9б) *Ако ништа друго, треба да знаш да не смеш да ми се противиш* (Булатовић: 11);

(10) Стојановић је (...) морао очекивати Јагићев одговор, *ако ни због чега другог а оно због ироније* с којом је прокоментарисао његово у обланду научности забашурено манипулисање чињеницама из прошлости (...) (Ковачевић: 93).

У примјеру (9а) перифрастички интензификатор *ако ништа друго, а свакако* наглашава предикатив, док структурно слични интензификатор *ако ништа друго* у примјеру (9б) појачава садржај сложеног глаголског предиката. Овим интензификатором може се појачавати и адвербијал, када замјеница у зависности од адвербијалног значења мијења своју форму. У нашем примјеру (10) перифрастички интензификатор *ако ни због чега другог, а оно* појачава адвербијал узрока.

У структури перифрастичког кондиционално-рестриктивног интензификатора могу се издвојити два дијела: први садржи кондиционални везник и негацију, а други – адверзативни везник и показну замјеницу или замјенички прилог. Први дио подразумејева незадовољени (и неизречени) очекивани услов, а други – пристајање на задовољавајући минимум. У свим наведеним примјерима перифрастички интензификатор супституентан је кондиционално-рестриктивним партикулама *барем* и *макар*.

6. Перифрастички интензификатори који у свом саставу обично садрже компоненту са квалитативном или квантитативном вриједношћу (нпр. замјенице *какав*, замјенички прилози *како*, *онако*, компаратив *више*) и указују на неубичајени степен заступљености неке карактеристике, односно издвајају

најкарактеристичнију одлику појма – остварују градуативни тип интензификације.

6.1. Најчешћи перифрастички градуативни интензификатор јесте *и те како*, односно *и те како*. Састављен је од пресупозицијске партикуле *и*, емфатичке партикуле *те* и замјеничког придјева *како*, односно показне замјенице *какав*:

(11а) Сви су ми људи *и те како* потребни (Андрић: 35); И да ту научну истину о српском језику (...) не изневјерава зарад некаквих политичких или политикантских „комшијских” циљева, а посебно не зарад незамјерања и „мира у кући”, чему је као водехем критеријуму дојучерашњи србистички дио сербокроатистике био *и те како* склон (...) (Ковачевић: 137); 94467: Krivi su, <*itekako*> su krivi, i oni poštени; 4483855: То је било <*i te kako*> teško, jer je tim jezikom trebalo izraziti ponorne dileme i oluje;

(11б) Многи су своју умјетничку стазу (...) обогатили асоцијацијама на црначки стил и самим тим доприносили стварању *итекако* [sic] битне синтезе између западне и афричке умјетности (...) (Побједа: 13); 5021915: То му је, većim delom, i uspelo, jer Vognar naravno nema loših pesama, a među onim (<*i te kako*> uspelim) posebno se izdvajaju antologijske pesme „Matrikula”, „Dokle ćete klati svinje”, „Novi Nojev kovčeg”; 3063494: nameravamo da otkrijemo kakve su bile kosa i ljubavi vojvode od Angulema! Pekiše dodade: Koliko važnijih pitanja, <*i te kako*> težih! Iz toga zaključiše da spoljne činjenice nisu sve. Treba ih dopuniti psihologijom;

(11в) 3918398: Ukaljano je dvoje pokojnih ljudi, koji su, uprkos svojoj neukosti i mamama, <*i te kako*> mukotrpno radili da nas othrane i izvedu na put; 11157146: Blan, Dešam i Lama igraće i dalje fudbal <*itekako*> dobro u svojim klubovima;

(11г) Да је и он њој досадио, *и те како*, то Трифун није ни слутио (Црњански: 83); Био је стасит, близу четрдесете, здрав, снажан, без жене, али према таквој сународници – која је још дете – ти, груби, плаховити, официри никад нису осећали нагон мушки, као што су га осећали – *и те како* – према младим слушкињцама, или Влахињцама, које су куповали (Црњански: 121); – Добра је. Препеченица. – Главно је да кваси – рече Срећко мутно и седе. – И то што кажеш – рече Мухарем весело (...) – Кваси *и те како* (Булагових: 170); 5611761: Iako kažete da ste „ambivalentni” u Vašem filmu „Sve ili ništa” <*i te kako*> ima kritičkih tonova spram društva, sistema?; 3924481: Između dve forme sadržaja, ako ih posmatramo apstraktno, <*i te kako*> postoji jedna jednostavna formalna suprotnost; 4082601: <*I te kako*> se oseća kada estetika napušta ljudsko biće i kada počinje vladavina korupcije;

(11д) 3793128: U vremenu Potemkinovih sela, to je bila jeres koja se debelo plaćala. – Да. <*I te kako*>;

(12) Девојку смо ти довели. *И те какву* девојку. Сваки други на твом месту био би срећан (Булагових: 34); 16391629: I pre i posle ratova kafane su u Kraljevu imale <*i te kakav*> značaj; 8732555: Iskusi obaveštajac koji je bio na sahrani tvrdi da se videlo da Stanišić uživa <*i te kakav*> ugled među bivšim i sadašnjim debevcima; 23356472: a ne pominjem građane SRJ, koji su zbog silnih ratova, bombardovanja, straha i bednog života više od jedne decenije pod <*i te kakvim*> stresom; 1957759: Drugim rečima: pošto je Beograd realnost (<*i te kakva*> realnost!) to i roman koji ima nameru da bude beogradski mora biti realan, t. j. pričati nam o stvarnom Beogradu; 11727477: A nema sumnje da između ovih pritisaka i agresije koja nam stiže iz sveta i naših unutrašnjih sukoba postoji <*i te kakva*> veza; 20835138: Zantlije zadužene za hvatanje i privođenje pasa uličara duboko veruju da između njihovih žrtava i jagnjadi ima <*i te kakve*> sličnosti; 20483594: većina članova upravnog odbora kluba ovde ima <*i te kakve*> privatne poslove; 22208079: Dakle, artiljerijski kapetan, potonji major Ljuba Vulović, bio je četnik – <*i te kakav*>; 9281556: Srbi nisu smeli imati ono što drugi nisu imali – istoriju, ”a znamo, imali su je <*i te kakvu*>!”.

Перифрастички интензификатор *и те како* знатно је чешћи него онај са придјевском замјеницом *какав*, који има ниску фреквенцију и у Корпусу савременог српског језика. Разлог томе треба тражити у чињеници што се првим могу појачавати како глаголи, што је најчешћи случај (11г), тако и придјеви (11а–б) и прилози (11в) у разним реченичним функцијама, док се интензификатором *и те како* интензификује само супстантив (12). Перифрастички израз *и те како* има вриједност градуативних интензификатора *нарочито* и *веома* и истиче да се радња врши у степену већем од уобичајеног (11г), односно на начин који превазилази уобичајени степен (11в), а у случају употребе уз придјев, овим интензификатором се истиче да је дата карактеристика заступљена у неуобичајеној мјери. Како показује примјер (11д), перифрастички интензификатор *и те како* може бити употријебљен и као појачивач потврдног одговора. С друге стране, њему структурно и семантички сродан интензификатор *и те какав/каква/какво* у својој семантици садржи компоненту *веома* и уз то и неексплицирану одлику именичког појма (*и те какву дјевојку* = *и те како вриједну/лијепу дјевојку*). Овим перифрастичким интензификатором указује се на посебност, неуобичајеност, именичког појма.

Перифрастички градуативни интензификатори обично стоје у антепозицији ријечи чије значење градирају, али међу наведеним примјерима има и оних у којима је интензификатор у постпозицији, при чему чак може бити и осамостаљен (Да је и он њој *досадио*, *и те како*, то Трифун није ни слутио). У случају измјештања интензификованог придјева у постпозицију именице на коју се односи, интензификатор *и те како* дјелује и као осамостаљивач (Јер Vognar naprosto nema loših pesama, a među onim (<*i te kako*> *uspelim*) posebno se izdvajaju antologijske pesme...), којим може бити појачан и компаративни степен (Koliko važnijih pitanja, <*i te kako*> *težih!*).

У неким од наведених примјера интензификатор *и те како* написан је састављено, као једна ријеч. Ми полазимо од рјешења које предлаже важећи правопис српског језика (Правопис ²2014: 87), а које је било прихваћено и у Правопису из 1960. године (Правопис 1960: 166), и овај интензификатор посматрамо као вишекомпонентну партикулу са јединственим градуативним значењем.

6.2. Интензификаторима *и те како* и *и те какав* слични су и перифрастички изрази *и још како* и *и још какав*, у чији састав улази партикула *још*, која и сама има градуативну вриједност¹¹.

(13) А бојао сам се, *и још како сам се бојао*, да ће његова пажња умријети оног часа кад престанем с игром и пређем на прави циљ, због кога сам све то и чинио (Сели-

¹¹ О партикули *још* у својству градуативног интензификатора в. Јањушевић Оливери 2016: 83–85.

мовић: 149); 25912597: Postao je kao dete. – Divan mladić. Treba mu reći da mi je žao što je propatio. – <I još kako>!;

(14) 6914704: ALEKSEJ Pa zar je to bolest? OLGa veselo Bolest! <I još kakva> bolest!; 25910677: To je čitavo prokletstvo i valjda najveća nesreća koje je rat ostavio za sobom. <I još kakva> nesreća!

Перифрастичким интензификаторима *и још како/какав* истиче се такође да одређена карактеристика превазилази уобичајени степен, односно, у случају употребе придјевске замјенице *какав* у склопу интензификатора – да именички појам прелази оквире уобичајеног садржаја (*и још каква болест = веома велика болест, веома изражена болест*). Овај перифрастички интензификатор, како показују наведени примјери, изузетно је риједак – и у Електронском корпусу нашли смо свега неколико потврда, а у свима њима градуативни интензификатор појачава јединицу која је поновљена. Изузетак је једино други примјер под (13), у коме је *и још како* употријебљено самостално, а односи се на глаголски облик *propatio*, експлицитан у претходној реченици.

6.3. Перифрастички интензификатор *више него* такође има градуативну вриједност, која је свакако диктирана лексичком структуром овог израза. Наиме, везом квантитативног компаратива *више* и поредбене копуле *него* појачава се одређена одлика која је заступљена у степену већем од уобичајеног:

(15а) (...) Македонија је, примјерице, из перспективе већине хрватских грађана до данас, премда су билатерални односи *више неголи добри*, постала нека далека и помало егзотична дестинација (Политика: 12); Никчевићев опис тих реченица *више* је *него трагикомичан*, и може се мјерити још само с описом пасивних реченица у његовој граматички (Ковачевић: 182); Сарадња црногорске и полиције Босне и Херцеговине (БиХ) *више* је *него успјешна* (...) (Побједа: 4);

(15б) 1349306: <Više nego> očigledno je da turizam postiže lepe rezultate; 495875: Da nije žalosno, bilo bi <više nego> smešno;

(15в) 86776: I to da je vođena protivsrpska politika, i to je istina. Ali velikosrpska, to je, Mlado, <više nego> neistina; 1484353: I sam je zapažao svoju sličnost sa ujakom, sličnost koja je bila <više nego> to: predskazanje sopstvenog odraslog izgleda; 28760: Novica je bio skojevac. Nije to mnogo ni krio. Otac mu je bio <više nego> drug;

(15г) Знајући *више него добро* да Срби у БиХ никада неће пристати на то да свој језик преименују у босански, Јагић такође зна да ће се они између два зла одредити за мање (...) (Ковачевић: 206).

У свим примјерима, осим последњег (15г), у којем се налази у улози појачивача адвербијала, интензификатор *више него* истиче придјеве (15а), прилоге (15б) и именице (15в) у склопу сложеног неглаголског предиката. У примјерима (15а) и (15б) интензификатором *више него* истиче се прекомјерни степен одлике исказане придјевом, односно прилогом. У случају када је употријебљен уз именицу (15в), и овај перифрастички интензификатор истиче да садржај на који се односи превазилази уобичајени обим појма.

7. Спроведена анализа је показала да и перифрастички интензификатори, као и једночлане интензификаторске партикуле, могу остварити различите

типове интензификације, а начин појачавања синтаксичке јединице уз коју су употријебљени умногоме зависи од лексичке структуре сложеног интензификатора.

7.1. Најбројнији су они перифрастички интензификатори са упитном или са одричном замјеницом за бића уз коју иде лексема други/друго и ексцептивна копула (*ко ће други већ, нико други до, шта друго до, гдје/чији ће бити него*), а на прагматском плану функционишу као асеверативне партикуле типа *управо*. Компаратив *више* заједно са својим антонимом *мање* и редулицираном партикулом *ни* испред оба члана конституише перифрастички асеверативни интензификатор *ни мање ни више*, који је такође супституентан асеверативном партикулом *управо*. Сличну вриједност има и вишекомпонентни интензификатор састављен од одричног презента глагола *имати* и замјенице *шта – нема шта*, а њиме се наглашава истинитост исказа, те припада групи фактивних интензификатора.

7.2. На негацији почивају и рестриктивне перифрастичке партикуле *и ништа/нигдје више* и *ништа друго до/него*, чији је најближи синоним партикула *само*. Њима се истиче да одређена карактеристика важи само за елемент уз који стоје, док су остали у датим околностима искључени. Сличног је значења и перифрастички интензификатор *ако ништа друго а оно/свакако*, чији први дио (*ако ништа друго*) упућује на незадовољени очекивани услов, а други (*а оно/а свакако*) – на пристајање на задовољавајући минимум. Ова перифраза има вриједност партикула *макар* и *бар*, тј. функционише као кондиционално-рестриктивни интензификатор.

7.3. У састав градуативних перифрастичких интензификатора, којима се истиче степен заступљености особине, улазе лексеме које упућују на одређени квалитет или на квантитет. Тако на примјер компаратив *више* партиципира у градуативном интензификатору *више него*. За уобличавање перифрастичких градуативних интензификатора *и те како/какав*, *и још како/какав*, међутим, пресудна је финална замјеничка компонента којом се упућује на квалитет, док компоненте *и те* и *и још* указују на издвојеност тог квалитета у односу на уобичајену мјеру.

ИЗВОРИ

Андрић: Ivo Andrić, *Ex Ponto. Nemiri. Lirika*, Sabrana djela Ive Andrića, knj. 11, Sarajevo, 1976.

Бећковић: Матија Бећковић, *О међувремену*, Београд: Политика–Народна књига, 2006.

- Булатовић:** Miodrag Bulatović, *Crveni petao leti prema nebu*, Novi Sad: Stylos, 2000.
- Јовановић:** Марија Јовановић, *Сплеткарење са сопственом душом*, Београд: Caligraph, 2004.
- Ковачевић:** Милош Ковачевић, *Српски језик и српски језици*, Београд: СКЗ–БИГЗ, 2003.
- Лалић:** Mihailo Lalić, *Svadba*, Podgorica: Biblioteka Vijesti, 2004.
- Настасијевић:** Момчило Настасијевић, *Песме. Приповетке. Дrame*, Српска књижевност у сто књига, књ. 72, Нови Сад: Матица српска–Београд: СКЗ, 1958, 113–255.
- Побједа:** *Побједа*, бр. 15377, год. LXIV, 29. 9. 2008, Подгорица, 2–32.
- Политика:** *Политика*, бр. 34036, год. CV, 10. 8. 2008, Београд, 2–24.
- Секулић:** Исидора Секулић, *Изравнања*, Београд: Гутенбергова галаксија, 2000.
- Селимовић:** Меша Селимовић, *Дервиш и смрт*, Подгорица: Унирекс–Завод за уџбенике и наставна средства, 1999.
- Симовић:** Ljubomir Simović, *Putujuće pozorište Šopalović*, Novi Sad: Sterijino pozoriје, 1986.
- Стевановић:** Михаило Стевановић, *Студије и расправе о језику*, Никшић: Универзитетска ријеч, 1988, 52–77.
- Ћопић:** Бранко Ћопић, *Делије на Бихаћу*, Сабрана дела Бранка Ћопића, књ. 15, Београд, 1985.
- Црњански:** Miloš Crnjanski, *Seobe, druga knjiga*, Podgorica: Biblioteka Vijesti, 2004.

www.korpus.matf.bg.ac.rs

ЛИТЕРАТУРА

- Јањушевић Оливери 2013:** Ана Јањушевић Оливери, „Функционално–семантичко поље вербалне интензификације у савременом српском језику”, *Зборник радова Филозофског факултета*, XLIII (2)/2013, Косовска Митровица, 541–557.
- Јањушевић Оливери 2014:** Ана Јањушевић Оливери, „Прагматичко–семантичка анализа асверативних партикула у савременом српском језику”, *Зборник радова Филозофског факултета*, XLIV (2)/2014, Косовска Митровица, 215–233.

- Јањушевић Оливери 2016:** „Интензификаторске вриједности партикуле *још* у савременом српском језику”, *Филолог (часопис за језик, књижевност и културу)*, VII, Бања Лука: Филолошки факултет, 75–91.
- Ковачевић 1996:** Милош Ковачевић, „О једном типу перифрастичке интензификаторске партикуле”, *Ријеч*, II, 1–2, Никшић, 70–85.
- Правопис 2014:** *Правопис српскога језика*, ред. М. Пижурица и др., Нови Сад: Матица српска.
- Правопис 1960:** *Правопис српскохрватског језика (школско издање)*, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска.
- РМС 3:** *Речник српскохрватског књижевног језика*, књ. 3, Нови Сад: Матица српска – Загреб: Матица хрватска, 1969.

ПЕРИФРАСТИЧЕСКИЕ ИНТЕНСИФИКАТОРЫ В СОВРЕМЕННОМ СЕРБСКОМ ЯЗЫКЕ

Резюме

Перифрастические интенсификаторы, так же как и интенсификаторские партикулы, могут осуществлять различные типы интенсификации, а способ усиления синтаксической единицы, рядом с которой они используются, во многом зависит от лексической структуры сложного интенсификатора.

Самыми многочисленными являются перифрастические интенсификаторы с вопросительным или отрицательным местоимениями, рядом с которыми стоит сравнительная или экцептивная связка (*ко ће други већ, нико/шта друго до, гдје/чију ће бити него*), а в прагматическом плане функционируют в качестве ассеверативной партикулы типа *управо*. Сравнительная степень *више*, наряду с антонимом *мање* и редуплицированной отрицательной партикулой *ни*, употребленная впереди обоих членов, оформляет перифрастический ассеверативный интенсификатор *ни мање ни више*, который также может быть заменен ассеверативной партикулой *управо*. Похожим является поликомпонентный интенсификатор, составленный из отрицательного глагола настоящего времени *имати* и местоимения *шта – нема шта*, которыми подчеркиваются правдивость высказывания и которые принадлежат к группе фактивных интенсификаторов.

На отрицании базируются и рестриктивные перифрастические партикулы *и ништа/нигдје више* и *ништа друго до/него*, ближайшим синонимом которых является партикула *само*. Ими подчеркивается, что определенная характеристика распространяется только на элементы, рядом с которыми они находятся, в то время как оставшиеся в данных обстоятельствах не употребляются. Похожее значение наблюдается и у перифрастического интенсификатора *ако ништа друго а оно*, первая часть кото-

рого (*ако ништа друго*) отсылает к невыполненному ожидаемому условию, а вторая (*а оно/а свакако*) – на согласие с удовлетворяющим минимумом. Данная перифраза равнозначна партикулам *макар* и *бар*, т.е. функционирует в роли условно-рестриктивного интенсификатора.

В группу градуативных интенсификаторов, которыми подчеркивается степень употребительности качества, входят лексемы, указывающие на определенное качество или количество. Таким образом сравнительная степень *више* участвует в градуативном интенсификаторе *више него*. Для оформления перифрастических градуативных интенсификаторов *и те како/какав*, *и још како/какав*, однако, решающим является финальный местоименный компонент, отсылающий к качеству, в то время как составляющие *и те* и *и још* указывают на обособленность этого качества по отношению к привычной степени.

Анна М. Јањушевич Оливери